

MEDYANIN DİN ALGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'DEKİ YAZILI MEDYANIN DEİZM SÖYLEMİ

Bülent Öztürk¹

Araştırma Makalesi Research Article

¹ Dr. Öğretim Üyesi,
Kafkas Üniversitesi, İİBF, Kars,
Türkiye

E-Posta
bulent-ozturk@hbv.edu.tr.
ORCID
0000-0001-5989-4721

Başvuru Tarihi / Received

16.07.2024

Kabul Tarihi / Accepted

26.08.2024

ÖZ

Türkiye'de son yıllarda deizm olgusunun artışı, toplumda dini ve sosyolojik yapıları önemli ölçüde etkilemektedir. Bu durum, medyanın din algısını nasıl etkilediğini ve şekillendirdiğini sorgulamamızı gerekli kılıyor. Bu araştırma, yazılı medyayı inceleyerek medyanın deizm algısını ve genel olarak din algısını nasıl etkilediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Deizm olgusu, toplumda gittikçe daha fazla yer edinmektedir. Bu durum, dini ve toplumsal yapıları derinden etkilemektedir. Araştırma, yazılı medyayı inceleyerek medyanın deizm algısını ve genel din algısını nasıl etkilediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Yazılı medya kaynaklarından toplanan makaleler, haberler ve köşe yazıları analiz edilmiştir. Bulgular, medyanın deizmi genellikle olumsuz bir çerçevede sunduğunu göstermektedir. Deizm ve deistler hakkında toplumda daha fazla bilgi ve farkındalık oluşturulması gerekmektedir. Medyanın deizm algısını ve genel din algısını nasıl etkilediğini anlamak, laiklik ilkesinin yorumlanması ve uygulanmasıyla ilgili tartışmalara katkıda bulunabilir. Medya, deizm hakkında doğru ve tarafsız bilgiler sunmalı ve bu konuda daha fazla tartışma ve diyalog ortamı oluşturmalıdır.

Anahtar Kelimeler: İletişim, Medya, Deizm, İnanç Algısı, Söylem Analizi.

DEISM DISCOURSE OF THE PRINTED MEDIA IN TURKEY IN THE FRAMEWORK OF THE IMPACT OF THE MEDIA ON THE PERCEPTION OF RELIGION

ABSTRACT

The rise of deism in recent years in Turkey has significantly impacted the religious and sociological structures within society. This phenomenon necessitates an inquiry into how the media influences and shapes the perception of religion. This research aims to examine the discourses in print media to reveal how the media affects the perception of deism and religion in general. The phenomenon of deism is gaining

more prominence within society, deeply influencing religious and social structures. The study, conducted using qualitative research methods, specifically discourse analysis, analyzes articles, news reports, and opinion columns collected from print media sources. The findings indicate that the media generally portrays deism in a negative light. There is a need to increase knowledge and awareness about deism and deists within society. Understanding how the media influences perceptions of deism and religion could contribute to discussions on the interpretation and application of the principle of secularism. The media should provide accurate and impartial information about deism and foster a more robust environment for discussion and dialogue on this subject.

Keywords: Communication, Media, Deism, Perception Of Belief, Discourse Analysis.

GİRİŞ

Modern toplumda medya, bilgi ve fikirlerin yayılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu rol, din algısı da dahil olmak üzere çeşitli konularda da kendini göstermektedir. Türkiye, çeşitli dini toplulukların bir arada yaşadığı laik devlet düzenine sahip bir toplumdur. Bu bağlamda yazılı basının deizm gibi inanç sistemlerine ilişkin yazıları ve bu yazıların din algılarına etkisi önemli araştırma konularıdır. Türkiye'nin yazılı basında deizm konusu genel olarak tarafsız ve objektiftir. Bazı yazılı basın, deizmi geleneksel dini değerlere ve kurumlara bir tehdit olarak görüyor. Bu nedenle deizme karşıdır. Bu tutum, Türkiye'de din ve toplum arasındaki karmaşık ilişkiyi ve laiklik ilkelerinin farklı yorumlarını yansıtmaktadır.

Yazılı medya, günümüzde bilgi ve fikir alışverişi için kritik bir araçtır. Bu araçta yer alan deizm hakkındaki yazılar, insanların bu inanç sistemine dair algısını ve tutumunu önemli ölçüde etkileyebilir. Bu çalışmada, yazılı medyanın deizm algısına olan etkisini akademik bir bakış açısıyla incelenmiştir.

Yazılı medyada deizmin tarafsız bir şekilde tasvir edilmesi, yanlış anlamalar ve önyargılar için bir faktör olabilir. Bu durum, deistlere karşı hoşgörüsüzlük ve ayrımcılığa yol açabilir. Örneğin, deistlerin ateistlerle özdeşleştirilmesi veya ahlaki açıdan zayıf olarak görülmesi, bu inanç sistemine sahip olan kişilerin toplumda dışlanmasına ve kabul görmemesine neden olabilir. Yazılı medyanın deizmi marjinalleştirici ve dışlayıcı bir şekilde tasvir etmesi, bu inanç sistemine ilgi duyan

veya bu inanç sistemini benimsemiş olan kişilerin kendilerini toplumda kabul görmemiş hissetmelerine neden olabilir. Bu durum, deizmin toplumda meşru bir inanç sistemi olarak kabul edilmesini zorlaştırabilir ve deistlerin dini inançlarını özgürce ifade etmelerini engelleyebilir. Yazılı medyanın deizm hakkındaki yazılarının her zaman olumsuz olmadığını da belirtmek gerekir. Bazı medya organları deizmi tarafsız ve objektif bir şekilde ele almakta ve bu inanç sisteminin farklı yönlerini keşfetmektedir. Bu tür bir yaklaşım, insanların deizm hakkında daha fazla bilgi edinmelerine ve bu inanç sistemine karşı daha açık fikirli olmalarına yardımcı olabilir.

1. Deizm Kavramı

Deizm, 17. ve 18. yüzyıllarda Aydınlanma Dönemi'nin entelektüel ortamında filizlenen ve Tanrı'nın varlığını kabul etmekle birlikte, kutsal metinler, peygamberlik ve vahiy gibi araçlara ihtiyaç duymadan akla ve mantığa dayalı bir dini anlayışı savunan felsefi bir akımdır. Deizm, Tanrı'nın varlığını evrenin yaratıcısı ve ilk nedeni olarak kabul eden, ancak Tanrı'nın evrene doğrudan müdahale etmediğini veya kutsal metinler ve peygamberler aracılığıyla insanlarla iletişim kurmadığını savunan bir inanç sistemidir. Bu bakımdan deizm, teizmden ve vahiy dinlerinden ayrılırken, ateizmden de Tanrı'nın varlığını kabul ederek ayrılır (Timuçin, 2004: 502).

1.1. Deizmin Temel Prensipleri

Aydınlanma Çağı'nda önemli bir rol oynayan deizm, Batı düşüncesinde derin izler bırakmıştır. Deizm, rasyonel düşüncenin, bireysel özgürlüğün ve bilimsel araştırmanın gelişmesine katkıda bulunmuştur. Günümüzde de deizm hala varlığını sürdürmekte ve farklı inanç sistemlerini etkilemeye devam etmektedir. Deizmin temel prensipleri şunlardır (Altunışık, 2019: 620);

Tanrı'nın varlığı: Deistler, evrenin karmaşıklığı ve düzeninin Tanrı'nın varlığının açık bir kanıtı olduğuna inanırlar. Bu inanç, genellikle evrenin ilk nedeni ve yaratıcısı olarak Tanrı'yı savunan natüralizmin felsefi görüşleriyle bağlantılıdır.

Akılcılık: Deizm, dini inançların temelini akıl ve mantık olması gerektiğini savunur. Bu bağlamda, kutsal metinler ve dini otoriteler sorgulanmaya ve aklın süzgecinden geçirilmeye açıktır.

Doğal din: Deistler, vahiy dinlerinin aksine, Tanrı'nın insanlara evrenin işleyişi ve ahlak yasaları aracılığıyla doğal bir şekilde vahyettiğine inanırlar. Bu doğal din, tüm insanlar için geçerlidir ve herhangi bir peygamber veya kutsal metne ihtiyaç duymaz.

Tanrı'nın müdahalesine red: Deistler, Tanrı'nın evreni yarattıktan sonra onun işleyişine doğrudan müdahale etmediğine inanırlar. Mucizeler ve ilahi kehanetler gibi vahiy dinlerinde yer alan doğaüstü olaylar reddedilir.

1.2. Vahiy Dinleriyle Ayrılıklar

Deizm ve vahiy dinleri, Tanrı inancı ve dünya görüşü açısından önemli ayrılıklara sahiptir. Bu ayrılıkları temel prensipler üzerinden inceleyelim (Menekşe ve Türcan, 2022: 234):

Vahiy ve kutsal metinler: Deizm, vahiy ve kutsal metinleri Tanrı'nın kelamı olarak kabul etmez. Bu metinler, insan ürünü olarak değerlendirilir ve hatalar içerebileceği savunulur. Buna karşın vahiy dinleri kutsal metinleri Tanrı'nın kelamı ve mutlak doğru olarak kabul eder. Bu metinlere göre inanç ve uygulamalarını şekillendirir (Paine, 2004: 39).

Peygamberlik: Deistler, peygamberlik kavramını reddederler. Onlara göre, Tanrı'nın mesajı evrenin işleyişi ve ahlak yasaları aracılığıyla tüm insanlara iletilmektedir (Locke, 2004: 277)

Dinî Otorite: Deizm, dinî otoritelere ve kurumlara karşı eleştirel bir tutum sergiler. Bu otoritelerin Tanrı ile insanlar arasında aracılık etme yetkisine sahip olmadığı savunulur. (Menekşe ve Türcan, 2022: 249):

2. Din Kavramı

İnsanlığın kadim yolculuğunda iz bırakan din, tek bir kalıba sığdırılmayacak kadar karmaşık ve çok yönlü bir olgudur. Farklı dinler ve inanç sistemleri, kutsallık

algısı, metafizik değerler ve doğüstü güçlere dair inançlar bakımından çeşitlilik gösterir. Bu inançlardan ilham alan yaşam tarzları da bu yelpazeyi genişletir (Kirman, 2004: 61).

Farklı coğrafyalarda ve kültürlerde farklı biçimlerde kendini gösteren bu karmaşık olgunun temelinde, sözlükte de açıklandığı gibi, inanç yatar. Bu inanç, doğüstü varlıklara, kutsal metinlere, ahlaki değerlere veya soyut kavramlara olabilir. Din, bu inançlar üzerine kurulu bir düzen sunarak, insanların kavrayamadıkları veya aciz hissettikleri bazı olguları anlamlandırmalarına ve açıklama imkânı verir (Usta, 2005: 98).

3. Medya Kavramı

3.1. Medya ve Fonksiyonları

Genel bir çerçevede tanımlamak gerekirse, medya; yazılı, görsel veya işitsel materyaller aracılığıyla iletişim kurmayı sağlayan araçların tümünü kapsar. Bu araçlar arasında yazılı basın (gazete ve dergi), elektronik basın (radyo, televizyon, internet), hypermedia, bilgisayar, video, haberleşme uydusu, frekans dağılımı, kitap, slayt, mültivizyon, faks, tele-foto, radyo-foto, lifaks, telefon vb. yer alır. İletişim ise, iki veya daha fazla kişi arasında bilgi, düşünce ve duygu alışverişini ifade eden bir süreçtir. Bu süreç, sözlü, yazılı veya görsel gibi farklı semboller kullanılarak gerçekleştirilir. İletişimin temel amacı, anlam paylaşımı ve ortak bir zihinsel çerçeve oluşturmaktır (Bülbul, 2001: 6).

Medya iletişimi, dolaylı bir iletişim biçimi olarak, mesajların iletilme ve yorumlanma şeklini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu durum, medya iletişiminin işleyişini ve etkisini anlamak için önemli bir analitik çerçeve sunar. Medya iletişiminin dolaylılığının sonuçlarını göz önünde bulundurmamak, medya mesajlarını eleştirel bir şekilde değerlendirmek ve medya okuryazarlığı becerilerini geliştirmek için gereklidir (Mc Luhan vd., 2001: 125).

Kitle iletişim araçları, toplumun işleyişinde çok yönlü ve kritik rol oynayan araçlardır. Haber verme, eğitime, eğlendirme, kamuoyu oluşturma, sosyalleşme ve entegrasyon, kültürel aktarım ve milli birlik, ekonomik faaliyetlere katkı ve uluslararası iletişim gibi birçok farklı işlevi yerine getirirler. Bu araçların etkin ve etik bir şekilde kullanımı, sağlıklı ve gelişmiş bir toplum için oldukça önemlidir (Özdiker, 2006).

3.2. Medyanın Gücü ve Etki Alanları

Medyanın insan aklı ve duyguları üzerinde önemli bir güce sahip olduğu, yaygın bir şekilde kabul görmüş bir gerçektir. Fakat bu gücün boyutu ve işleyişi konusunda farklı paradigmlar mevcuttur. Hipodermik iğne modeli, medyanın mesajlarının doğrudan ve dirençsiz bir şekilde alıcıların zihnine ve duygularına enjekte edildiğini savunur. Bu modele göre, medya istenirse kitleleri kolayca manipüle edebilir ve belirli fikirleri veya davranışları teşvik edebilir. Ancak bu model, birçok ampirik çalışmayla çelişkili bulunmuştur. Alıcıların medya mesajlarını her zaman pasif bir şekilde kabul etmedikleri ve medya mesajlarını yorumlarken ve anlamlandırırken kendi bilgi ve inançlarını kullandıkları gösterilmiştir. Alıcı merkezli model paradigması, alıcıların medya mesajlarını aktif bir şekilde yorumladıklarını ve anlamlandırdıklarını öne sürer. Alıcılar, kendi bilgi ve inançlarını, değerlerini ve tutumlarını kullanarak medya mesajlarını filtreler ve değerlendirirler. Bu nedenle, medya mesajlarının her zaman istenilen etkiyi yaratmayabileceği ve hatta ters tepkimelere yol açabileceği savunulur (Çoban, 2013: 132).

Kitle iletişim araçları bireyleri sadece bilgi ve eğlence ile değil, aynı zamanda çeşitli psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamada da yardımcı olan güçlü araçlardır. Bu araçları bilinçli ve sorumlu bir şekilde kullanmak, bireylerin kişisel gelişimine ve topluma katkıda bulunmasına yardımcı olabilir (Adıgüzel, 2001: 102).

3.3. Toplumsal Açıdan Medya Din İlişkisi

Sosyolojik bakış açısıyla ele alındığında, din ve medya kavramları bazı önemli benzerlikler barındırır. Her ikisi de iletişim ve etki alanlarında belirleyici rol oynar ve toplum üzerinde önemli bir güce sahiptir. Dini inanç, kişinin yüce bir varlığa duyduğu inanç ve bağlılıkla başlar. Bu inanç, inananı bu varlığa karşı kul haline getirir. Din, bu

kul-tanrı iletişiminin bireyin yaşamına yansımadır. Bu iletişim hem bireysel hem de kitlesel boyutlarda gerçekleşebilir. Din sosyolojisi, bu kitlesel ilişkiyi inceleyen bir bilim dalıdır. Medya, tıpkı din gibi, kitle iletişim araçları aracılığıyla davranışları yönlendirme ve dünya görüşü oluşturma iddiasındadır. Din, insanlara bir yaşam tarzı sunarak onları ortak bir değerler sistemi ve inanç çerçevesinde bir araya getirir. Yaratıcıya duyulan bağlılık, inanç ve ona uygun davranışlar dinin temelini oluşturur. Bu aşkın varlık ile inanan arasındaki etkileşimden doğan deneyimler, bireyin hayatına yansır. (Arslantürk ve Amman, 2000: 280).

Medya ve din, tarih boyunca iç içe geçmiş iki önemli kurum olmuştur. Bu karmaşık ilişki, bilgi yayma, inançları pekiştirme ve toplumda ahlaki değerleri şekillendirme gibi birçok alanda kendini gösterir. Toplumsal açıdan medya din ilişkisi, akademik literatürde de geniş bir ilgi görmektedir. Bu çalışmada, bu ilişkinin farklı boyutlarını, güncel araştırmalara ve örneklerle dayalı olarak incelenmiştir

3.3.1. Bilgi Yayma ve Dini Anlayış

Medya, dini metinlerin ve vaazların yayınlanması, dini liderlerin röportajları ve dini programların televizyonda ve radyoda yer alması gibi birçok yöntemle dini bilgi ve mesajları yaymada güçlü bir araçtır. Bu sayede medya, farklı coğrafyalardaki insanlara din hakkında bilgi ulaştırarak ve dini inançları paylaşma imkânı sunarak küresel bir dini topluluk oluşturmada önemli rol oynar (İnan, 2016: 124).

Ancak medyanın dini bilgiyi yayma biçimi, dini anlayışı da etkileyebilir. Bazı araştırmalar, medyanın dini metinleri ve ritüelleri basitleştirilmiş ve sansasyonel bir şekilde sunmasının, dini inançların sığlaşmasına ve dogmalaşmasına yol açabileceğini göstermektedir (Arslan, 2016: 11). Bu nedenle, medya içeriğinin etik ve sorumlu bir şekilde üretilmesi ve sunulması büyük önem taşımaktadır.

3.3.2. İnançları Pekiştirme ve Dini Kimlik

Medya, dini ritüelleri ve gelenekleri tasvir ederek, dini inançları pekiştirmeye yardımcı olabilir. Dini bayramların kutlanması, kutsal mekanların görüntüleri ve dini liderlerin öğütleri gibi içerikler, izleyicilerin dini kimliklerini ve inançlarını güçlendirmeye katkıda bulunur (İnan, 2016: 125). Medya, dini topluluklar arasında

bağlantı kurarak ve ortak bir inanç duygusu yaratarak sosyal dayanışmayı da teşvik edebilir.

Ancak medyanın dini kimlik algısını da olumsuz etkileyebilecek unsurları vardır. Örneğin, bazı medya kuruluşları, belirli bir dini grubu veya ideolojiyi yücelterek, diğer gruplara karşı önyargı ve ayrımcılığa yol açabilir. Bu nedenle, medya içeriğinin farklı dini bakış açılarına saygılı ve kapsayıcı olması önemlidir.

3.3.3. Ahlaki Değerler ve Dini Etik

Medya, dini ahlak ve etik değerleri yayarak toplumda ahlaki bir çerçeve oluşturmada rol oynayabilir. Dini öğretilere ve erdemlere dayalı hikayeler, filmler ve programlar, izleyicilere doğru ve yanlış arasındaki farkı öğretebilir ve etik davranışlara teşvik edebilir (Arslan, 2016: 12). Medya, dini değerleri modern yaşamla ilişkilendirmesi ve güncel etik sorunlara dini bakış açısı sunması bakımından da önemlidir.

Ancak medyanın ahlaki değerleri şekillendirmedeki rolü her zaman olumlu olmayabilir. Bazı medya ürünleri, şiddet, nefret ve ahlaksızlık gibi unsurları yücelterek, toplumda etik yozlaşmaya yol açabilir. Bu nedenle, medya okuryazarlığının geliştirilmesi ve eleştirel düşünme becerilerinin kazandırılması büyük önem taşımaktadır.

3.3.4. Tartışma, Diyalog ve Hoşgörü

Medya, din hakkında farklı bakış açılarını ve yorumları sunarak dini tartışma ve diyalog için bir platform oluşturabilir. Dini programlar ve talk showlar, farklı inançlara sahip kişilerin bir araya gelerek fikirlerini paylaşmalarına ve birbirlerini dinlemelerine imkân sağlayabilir (İnan, 2016: 127). Bu sayede medya, hoşgörü ve anlayışın gelişmesine katkıda bulunabilir ve önyargıların yıkılmasına yardımcı olabilir.

4. Yöntem

4.1. Betimsel Analiz

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analizi ile yürütülmüştür. Söylem analizinin tek başına yeterli olmayabileceği ve destekleyici kanıtlara ihtiyaç

duyabileceği düşünülerek doküman incelemesi yapılmıştır. Bu teknikte, araştırma konusuyla alakalı önceden yayınlanmış eserler sistematik bir şekilde incelenmiş, analiz edilmiş ve sentezlenmiştir (Merriam, 2009).

Sentezleme aşamasında, farklı bakış açıları ve bakış biçimleri keşfedilerek araştırma konusuna ilişkin çok yönlü bir değerlendirme yapılması mümkün olmuştur (Creswell, 2009: 11). Doküman incelemesi tekniği, araştırmacılara geniş bir yelpazede bilgiye erişim imkânı sunarak araştırma konusuna ilişkin derin bir kavrayış geliştirmelerine olanak tanır (Bowen, 2009: 18). Bu sayede, literatürdeki boşluklar net bir şekilde belirlenebilir ve gelecekteki araştırmalar için yönlendirici bilgiler elde edilebilir (Saunders vd., 2018: 6). Ayrıca, farklı kaynaklardan elde edilen verilerin sentezlenmesi, araştırma konusuna ilişkin yeni bakış açıları ve özgün fikirler ortaya koyulmasına katkıda bulunur (Denzin ve Lincoln, 2005: 22).

Betimsel analiz, metodolojik ve kavramsal unsurlardan oluşan toplumsal hayata dair bir bakış açısıdır ve yazıya ilişkin fikir ve düşüncelerin (teorik ve meta-teorik unsurlar) verilere dönüştürülmesi yöntemi olarak nitelendirilir. Bu analiz yöntemi sadece geleneksel yöntemlere değil, aynı zamanda bu yöntemlerin içine gömülü bakış açılarına da bir alternatiftir. Betimsel analiz genel, teorik, niceliksel metodolojik bir yaklaşımdan bireysel olarak karakterize edilen, derinlemesine, niteliksel bir yaklaşıma geçiş için gerekli bir girişimdir (Wood ve Kroger, 2000: 6).

Bu araştırmada, farklı görüşü temsil eden medya organlarında deizm ile ilgili haberlerin ve makalelerin nasıl ele alındığı incelenmiştir. Araştırma kapsamında, Sözcü, Evrensel, Cumhuriyet, Yeni Şafak, Akit, Hürriyet, Yeni Akit gibi günlük ve haftalık yayın yapan gazeteler ve dergilerdeki deizm ile ilgili yazılar analiz edilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan betimsel analiz tekniği kullanılarak, bu yayınların deizme ne kadar yer ayırdığı ve bu konuyu nasıl ele aldığı değerlendirilmiştir. Sol ve sağ görüşlü belirli gazete ve dergilerden deizm ile ilgili yapılan yayının betimsel analiz tekniği ile çözümlemesi yapılmıştır. Çalışma kapsamında, günlük ve haftalık zaman dilimleri dikkate alınarak deizm ile ilgili yayınların içeriği sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma sonucunda, her iki görüşlü medya organlarında da deizm ile ilgili farklı bakış açılarının yer aldığı görülmüştür.

Gazetelerin seçilmesinde aşağıdaki kriterler göz önünde bulundurulmuştur:

4.1.1. Tiraj ve Etki Alanı

Araştırmada yer alan gazeteler, Türkiye'de en yüksek tirajlı ve en geniş kitlelere ulaşan gazeteler arasından seçilmiştir. Bu sayede, deizm ile ilgili haberlerin ve makalelerin toplumda en geniş kitlelere nasıl ulaştığı ve nasıl algılandığı daha kapsamlı bir şekilde analiz edilebilmiştir.

4.1.2. Siyasi Görüş

Gazeteler, siyasi görüşlerine göre farklı görüşü temsil eden iki gruba ayrılmıştır. Bu sayede, deizm ile ilgili haberlerin ve makalelerin ideolojik bakış açılarına göre nasıl farklılaştığı ve sunulduğu karşılaştırılabilir hale gelmiştir.

4.1.3. Söylem Analizi

Seçilen gazetelerin geçmişte deizm ile ilgili haber ve makalelere yer vermiş olması önemli bir kriter olarak değerlendirilmiştir. Bu sayede, gazetelerin deizm konusundaki tutumları ve bakış açıları hakkında daha net bir fikir edinmek mümkün olmuştur.

4.1.4. Temsiliyet

Seçilen gazeteler, Türkiye'deki farklı görüşü temsil eden medya organlarının farklı eğilimlerini ve seslerini temsil edecek şekilde çeşitlilik göstermektedir. Bu sayede, deizm ile ilgili haberlerin ve makalelerin farklı siyasi görüşler tarafından nasıl ele alındığı daha kapsamlı bir şekilde analiz edilebilmiştir.

Gazetelerin seçilme gerekçesi, tiraj, etki alanı, siyasi görüş, betimsel analiz ve temsiliyet gibi bilimsel kriterlere dayandırılmıştır. Bu kriterler sayesinde, deizm ile ilgili haberlerin ve makalelerin toplumda en geniş kitlelere nasıl ulaştığı ve nasıl algılandığı, ideolojik bakış açılarına göre nasıl farklılaştığı ve sunulduğu daha kapsamlı bir şekilde analiz edilebilmiştir.

4.2. Bulgular

4.2.1. Sol İdeoloji Medya

Çalışmanın bu kısmında öncelikle Sözcü, Evrensel ve Cumhuriyet yayımlar gösterilmiştir.

Sözcü Gazetesi

Deizm anlayışının yükseldiğine dair Rahmi Turan tarafından 30. 05. 2018 tarihinde yazılan makalede aklın hayatın dışına itilmesi sonucunda kutsallaşmış bazı insanların onun yerini aldığından bahsedilmiştir (Sözcü Gazetesi, 2018).

Evrensel Gazetesi

“Deizm ‘Tek Adam Rejimi’ saflarında bir çözüme işaretidir.” konusunda 10 Nisan 2018 tarihinde İhsan Çaralan tarafından yazılan makalede “Deizm, teferruatlarından arındırırsak, bir “yaratıcının” varlığına inanan ama yaratıcının yarattıktan sonra dünya işlerine karışmadığını öne süren, hayli yaygın bir inanç. Dolayısıyla “deist” inançta peygamberler, kutsal kitaplar, her dinde görülen ritüeller yok! Elbette ibadetler de, din görevlileri, ruhbanlar sınıfı da yok. Bu nedenle de deizm bir din sayılamaz.” (Evrensel, 2018).

Cumhuriyet Gazetesi

Geçmişlerinde muhafazakâr olan gençler, deizme, ateizme ve agnostizme nasıl kaydıklarını anlattı. 20 Nisan 2018 tarihinde yazılan yazıda Konya Milli Eğitim Müdürlüğü’nün “Gençlik ve İnanç” konulu çalıştayında, imam hatip öğrencilerinin dini bilgilerdeki tutarsızlıklar nedeniyle deizme kaydığı sonucuna ulaşılması siyaset gündeminin üst sıralarına taşındığı ifade edilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 2018).

Deizm: Tanrı'ya İnanç Olmadan Yaşamak Mümkün mü? konusunda 01 Şubat 2024 tarihinde yazılan köşe yazısında, yazar deizmin günümüzdeki önemini ve toplumdaki yerini tartışmaktadır. İsmail Özcan, deizmin mantıklı ve etik bir inanç sistemi olduğunu savunmaktadır (Cumhuriyet Gazetesi, 2024).

Eğitimci yazar İsmail Özcan tarafından “Deizm dünyada niçin yükseliyor?”konulu yapılan çalışmada “Birkaç gün önce bazı gazetelerde İPSOS adlı ünlü bir araştırma şirketinin 23 ülkede yaptığı bir araştırmanın sonuçları yer aldı. Bu araştırma, toplumlara hizmet sunan bazı mesleklerin mensuplarına kamuoyunda ne kadar güvenildiği ile ilgiliydi. Bu araştırmaya göre araştırmaya konu olan 23 ülkede

din adamlarına güven yüzde 21 olarak tespit edilmiş. Türkiye’de ise bu oran sadece yüzde 12. Dünya ortalamasının neredeyse yarısı. Diyanet kurumunun da din görevlilerinin de bu sonuç üzerinde başlarını iki ellerinin arasına alarak “Biz ne yaptık, nasıl böyle bir sonuca yol açtık” diye sorup derin derin düşünceleri ve kendilerini sorgulamaları savsaklanamaz bir görev ve bir zorunluluktur.” şeklinde belirtilmiştir. Buna göre Özcan tarafından yapılan çalışmanın kurumlarının güncel meselelere ve toplumsal değişimlere yeterince hızlı adapte olamaması, çağdaş bir dil kullanmaması da güveni zedeleyebilir. Buna göre bu gibi sorunların çözümü için Diyanet ve din görevlilerinin proaktif bir yaklaşım sergilemesi gerekmektedir. Güveni yeniden kazanmak için daha şeffaf, hesap verebilir ve halka yakın bir emniyet gücü tarzı benimsemeleri, güncel meselelere dair daha açık ve kapsayıcı yorumlar yapmaları ve etik değerlere sıkı sıkıya bağlı kalmaları önem taşıyor. Ayrıca, toplumla daha fazla etkileşim kurarak, farklı görüşlere açık bir tutum sergileyerek ve dinî bilgi ve eğitime erişimi kolaylaştırarak da güveni yeniden inşa edebilirler (Cumhuriyet Gazetesi, 2019).

4.2.2. Sağ İdeoloji Medya

Çalışmanın bu kısmında Yeni Şafak, Akit, Hürriyet, Yeni Akit, Diğer Gazete ve Dergiler, gibi günlük ve haftalık yayın yapan sağ ideoloji gazeteler üzerinden deizm ile ilgili yapılan yayınlar nitel araştırma yöntemi olan betimsel analiz tekniği ile analiz edilerek medyanın bu olaya ne derece önem verdiği değerlendirilmiştir.

Yeni Şafak Gazetesi

“İki büyük tehlike: Deizm ve ateizm dalgası” konulu Yusuf Kaplan tarafından 08 Nisan 2018 tarihinde yayınlanan makalede “Türkiye’de genelde İslâmî kesimlerde, üstelik de bütün kuşaklarda, ama özellikle genç kuşakta bir deizm dalgası yayılıyor hızla. Seküler kesimlerin çocuklarının arasındaysa, ateizm yayılıyor dalga dalga... Her şeyi sınırlı akılla, geçici, görece bilimle açıklayabileceğini düşünen sığ, felçleşmiş bir kafa, fenâ hâlde revaçta.” olarak ifade etmiştir (Yeni Şafak, 2018).

“Deizmin kökleri ve nasıl önlenebileceği...” Yusuf Kaplan tarafından 09 Nisan 2018 tarihinde yayınlanan makalede “Batı’da din bitti. Toplum bitti. Aile bitti. Hukuk

makinası ve para politikasıyla ayakta duruyor Batılı toplumlar. Ekonomi, orta ölçekli bir kriz yaşasın, birbirlerine girer, birbirlerini yer Batılılar. Aynen böyle söylemişti purlu mağrur adam Churchill.” olarak ifade etmiştir (Yeni Şafak, 2018).

“Genç kuşakları yitirirsek, ülke elimizden gider...” Yusuf Kaplan tarafından 06 Aralık 2023 tarihinde yayımlanan makalede “Genç kuşaklarını ihmal edenler, geleceklerini imha ederler. Çocuklarımız hız, haz ve ayartı rejimi demokrasinin pençesinde kıvranıyor. Hedonizmin, egoizmin, nihilizmin kurbanları olmak üzereler... Bütün bu akımlar, deizmin, ateizmin kucağına itiyor çocuklarımızı.” olarak ifade etmiştir (Yeni Şafak, 2023).

“Deist Değilim, Kararsızım ve Arayıştayım” “ İlahiyatçı Talha Hakan Alp hakkındaki 03 Nisan 2021 tarihinde yayımlanan yazıda “Deist yakıştırmasını reddediyorum. Deizm de Tanrı'nın neliğine ve evrenle ilişkisine dair bir karar ve bir tercihtir. Yukarıdaki açıklamamdaysa sorgulama, kararsızlık ve arayış var.” ifadelerini kullandı (Medyafaresi, 2023).

Akit Gazetesi

Akit Gazetesi, muhafazakâr ve İslamcı bir bakış açısına sahip günlük bir Türk gazetesidir. Bu nedenle, deizm gibi tanrıya inanmayan inanç sistemlerine karşı genellikle eleştirel bir tutum sergilemektedir.

“Çok konuşulan Deizm nedir? Deist kime denir?” konulu 12 Nisan 2018 tarihli yazıda “Yaradancılık anlamına gelen Deizm, evrenin bir yaratıcı tarafından yaratılıp daha sonra bu yaratıcının insanı kendi başına bıraktığını kabul eden bir felsefi akım ya da inanç biçimidir. Deizm, peygamberleri ve Kutsal kitapları reddeder” olarak ifade edilmiştir (Akit Gazetesi, 2018).

“Şenocak: Deizm imanımıza bulaşmış bir virüştür” 09 Mayıs 2022 tarihli yazıda “İlmi ve Fikri Araştırmalar Merkezi (İFAM) Başkanı İhsan Şenocak, “Müslüman ailelerin çocukları deist oluyor” sözünün tamamen yalan olduğunu vurguladı (Akit Gazetesi, 2022).

Hürriyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi'nde deizm ile ilgili çeşitli makaleler ve röportajlar yayınlanmıştır. Bunlardan birkaçı şunlardır: “...Deistlere göre Tanrı kavramı yalnızca akıl yolu ile açıklanabilir. Bunun için herhangi bir dine gerek duyulmaz. Deist kişiler ayrıca kutsal kitapları da reddeder. Bu kitapların insanlar tarafından yazıldığını savunurlar. Ayrıca yine dinlerde ölümden sonra ki insan hayatı için söylenen cennet ve cehennem kavramlarına da deist kişiler inanmaz. Bazı deistler ise ölümden sonraki yaşama veya reenkarnasyon inancına inanabilirler. Reenkarnasyon yani ruhun başka bir ruhta tekrar dirilmesi bazı deistlerin benimsediği bir inançtır.” (Hürriyet Gazetesi, 2020).

Ahmet Hakan tarafından 26 Aralık 2020 tarihli Hürriyet Gazetesi sayısında “Deizm, yılbaşı, içki, Diyanet falan” konulu yazılan köşe yazısında “Haftada bir kez muhakkak muhafazakâr bir yazar, şöyle bir iddiada bulunuyor: Deizm çığ gibi artıyor! Hiçbir ölçülmüş veriye dayanmayan bu türden cümlelerle sürekli ortalığın telaşa verilmesi... Deizm propagandası yapmaktan başka bir şey değildir. Nihat Hatipoğlu’nu seversiniz, sevmezsiniz. Sizin bileceğiniz iştir. Ama Nihat Hatipoğlu’nun yazdığı köşe yazısında... “Şu kişilerin cesetleri camiye getirilmesin, namazları kılınmasın” türü itici, nefret ettirici, dışlayıcı yaklaşımlara açıkça ve alenen karşı çıkmasını... Takdir etmek boynumuzun borcudur.” Deizm hakkındaki yanlış algılara ve nefret söylemine karşı eleştirel bir bakış açısı sunmaktadır. Nihat Hatipoğlu'nun bu konudaki tutumu ise takdire şayandır ve İslam'ın evrensel mesajıyla uyumludur. (Hürriyet Gazetesi, 2020).

Yeni Akit Gazetesi

Yeni Akit Gazetesi'nde deizm ile ilgili çeşitli yazılar bulunmaktadır. Bu yazılar, deizmin temelini, tarihçesini ve İslam'a göre eleştirisini içerir. Eski Adalet Bakanı İsmail Müftüoğlu, Milli Gazete’de kaleme aldığı yazısında, “Nihilizm ve deizm ile gençlerimiz, feminizm ile hanımlarımız, laiklikle de inançlarımız abluka altına alınmış durumdadır” dedi (Yeni Akit Gazetesi, 2024).

Abdullah Dilipak tarafından 20 Temmuz 2022 tarihinde “Yeni Dinler Geliyor” konusunda kaleme alınan makalede “Artık sağda solda Tengri’cilerimiz de var. Deist’ten geçilmiyor zaten. Şimdi artık tersinden vahdet-i vücudçu Panteistlerimiz de var. Tanrı evrenin içinde içkinmiş. Vahdet-i vücudçulara göre Tanrı da içkin.

Geçenlerde bir avukatla tanıştım, o da “Deizm’in akaidi”ni ve “ilmihali”ni yazıyor. Biri de çıkar, ibadetini tanımlar, zikir, dua derken alsana modern bir din daha.” şeklinde belirterek son yıllarda, farklı inanç sistemlerine ve manevi arayışlara ilgi arttığını, bu durumun, hem Türkiye’de hem de dünya genelinde gözlemlendiğini belirtmiştir (Yeni Akit Gazetesi, 2022).

Diğer Yayınlar

Yeni Asya gazetesinin 03 Haziran 2024 tarih ve 55 sayılı yayınında “Deizm, gençlerin imanını sarstı” konusu ile yazılan yazıda “İmam Hatip öğrencileri arasında inanç anketi yapan akademisyen durumun vahametini gözler önüne sermiş ve ‘gençlerin aklındaki 100 soruyu’ gündeme getirmişti. “Gençler imanını kaybediyor” diyen akademisyenin derlediği 100 soruyu ve deizmi ilahiyatçı yazar süleyman kösmene” ile yapılan görüşme aktarılmıştır. Bu yazıda “Deizmin soruları vardır ve gençlerimizin imanı bu sorularla kaybolup gidiyor! Bu mezhepleri günümüzde İlahiyat Fakültelerinin Kelâm ana bilim dalları temsil etmiyor mu? Nerede bu dalda yetişen uzmanlar, akademisyenler? Neden sesleri çıkmaz? Elleri yeterli veri mi yok, yeterli delil mi yok, bürhan mı yok? Ne yok? Olmayan ne? Hicri 3. Asırda imamlar çıkmışlar cevaplar vermişler, etkili olmuşlar, Mu’tezileyi susturmuşlar; peki günümüzde cevap verebilecek kimse yok mu?” şeklinde sorular sorulmaktadır. Buna göre Deizmin günümüz gençleri arasında yarattığı sorular ve bu durum karşısında ilahiyat fakültelerinin rolü, son derece önemli ve güncel bir konudur. İlahiyat fakültelerinde Kelam anabilim dalları, İslam teolojisinin temelini oluşturan ve inançla ilgili soruları ele alan disiplinlerdir. Deizm de bu anabilim dalının ilgi alanına giren bir konudur (Yeni Asya, 2024).

Milli Gazete’nin 22 Ocak 2021 tarihli sayısında “Deizm, ateizmin korkak halidir!” başlıklı Siyami Akyel tarafından yazılan makalede “Allah’ın arzında yaşayıp, O’na muhalefet eden insandan başka hiçbir yaratılan yoktur. Allah’ın (c.c.) kanunlarına muhalefet denemesi dün paganik öğelerle, bugün deizm gibi modern kalıplara sokularak empoze edilmektedir.” olarak ifade edilmektedir. Allah’ın yarattığı varlıklar arasında O’na karşı bilinçli bir şekilde muhalefet eden tek varlık insanoğludur. Bu muhalefet, tarih boyunca farklı şekillerde karşımıza çıkmıştır. Geçmişte putperestlik ve diğer pagan inanç sistemleri aracılığıyla Allah’ın varlığı ve

birliği reddedilmeye çalışılmış, günümüzde ise deizm gibi akımlar aracılığıyla Allah'ın varlığı kabul edilse de O'nun dinine ve emirlerine uyma zorunluluğu reddedilmektedir. Bu durum, insan özgür iradesinin bir sonucudur. Allah, insanlara özgür irade vermiştir ve bu özgür iradeyi hayır veya şer için kullanma imkânı tanımıştır. İnsan, bu özgür iradesini kötüye kullanarak Allah'a muhalefet etmeyi seçebilmektedir. Ancak Allah'a muhalefet, asla bir kazanç sağlamaz. Aksine, insanı hüsrana ve pişmanlığa sürükler. Allah'ın kanunları, insanın mutluluğu ve refahı için belirlenmiştir. Bu kanunlara uymak, insanı doğru yola sevk ederken, muhalefet ise insanı sapkınlığa ve yıkıma sürükler. İnsan, Allah'ın yarattığı en şerefli varlıktır. Aklını ve iradesini doğru şekilde kullanarak Allah'a teslim olmalı ve O'nun emirlerine uymalıdır. Bu sayede insan, asıl mutluluğu ve huzuru yakalayabilir. Unutulmamalıdır ki, Allah her şeye kadirdir ve her şeyi görür ve bilir. İnsan, Allah'a karşı ne kadar muhalefet ederse etsin, O'nun adaletinden kurtulamaz. Bu nedenle, aklın ve vicdanın sesini dinleyerek Allah'a teslim olmak ve O'nun emirlerine uymak en doğru yoldur (Milli Gazete, 2021).

“Deizm: Tanrı'ya İnanç Olmadan Ahlak Mümkün mü?” konulu 15 Kasım 2023 tarihli makalede deizmin temel ilkeleri ve ahlakla ilişkisi ele alınmaktadır. Makalede, deistlerin Tanrı'nın varlığını kabul etmemelerine rağmen ahlaki bir hayat yaşayabileceklerini savunan görüşler yer almaktadır (Sorularla İslamiyet, 2023).

“Deizm Nedir? Deistlere Göre Tanrı Nasıl Bir Varlıktır?” konulu 20 Nisan 2022 tarihli makalede, deizmin tarihi ve temel inançları hakkında bilgi verilmektedir. Makalede, deistlerin Tanrı'nın varlığını kabul etmesine rağmen, vahiy ve kutsal kitaplara inanmadıkları da belirtilmektedir (Gazete Duvar, 2022).

4.3. Betimsel Analiz: Deizm Hakkında Medya Görüşleri

Bu analizde, 4.2. Bulgular bölümünde sunulan medya yayınlarına dayanarak, farklı görüşü temsil eden medya organlarının deizm hakkındaki görüşleri incelenmiştir. Analiz, betimsel analiz çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Sol ideolojili medya organlarında yer alan yayınlar, deizmi genellikle olumlu bir inanç sistemi olarak ele almaktadır. Deizmin akla ve mantığa dayalı bir inanç sistemi olduğunu, vahiy ve kutsal kitaplara dayanmadığını vurgulayan yazılar öne

çıkılmaktadır. Ayrıca, deizmin artmasının Türkiye'deki dindarlık algısında değişime yol açtığı da belirtilmektedir (Başçı, 2018: 35).

Sağ ideolojili medya organlarında yer alan yayınlar ise deizme karşı eleştirel bir tutum sergilemektedir. Deizmin İslam inancına aykırı bir inanç sistemi olduğunu savunan yazılar öne çıkmaktadır. Deizmin artmasının, gençlik arasında inançsızlığın ve ahlaksızlığın yayılmasına yol açacağı da endişe olarak dile getirilmektedir (Çamdereli vd., 2014: 20).

Sol ve sağ ideolojili medya organları deizme bakış açılarında farklılıklar göstermektedir. Sol ideolojili medya deizmi olumlu bir inanç sistemi olarak görürken, sağ ideolojili medya deizmi İslam inancına aykırı bir inanç sistemi olarak görmektedir (Dilli, 2023: 60).

Söylem analizi çerçevesinde yapılan bu inceleme, medya organlarının ideolojik eğilimlerinin, deizm hakkındaki görüşlerini nasıl etkilediğini göstermektedir (Merriam, 2009). Sol ideolojili medya organları, deizmi laik ve demokratik bir toplum için bir tehdit olarak görmezken, sağ ideolojili medya organları deizmi geleneksel değerler ve inanç sistemi için bir tehdit olarak görmektedir. (Başçı, 2018: 35).

Deizm hakkındaki medya görüşleri, ideolojik bakış açılarına göre farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar, deizm hakkındaki kamuoyunun algısını ve deistlerin toplumdaki yerini etkileyebilmektedir (Dilli, 2023: 60).

5. SONUÇ

Bu araştırmada, Türkiye'de farklı görüşü temsil eden medya organlarında deizm ile ilgili haberlerin ve makalelerin nasıl ele alındığı incelenmiştir. Araştırma kapsamında, Sözcü, Evrensel, Cumhuriyet, Yeni Şafak, Akit, Hürriyet, Yeni Akit gibi günlük ve haftalık yayın yapan gazeteler ve dergilerdeki deizm ile ilgili yazılar analiz edilmiştir.

Elde edilen bulgular, farklı görüşü temsil eden medya organlarının deizmi farklı çerçevelerde ele aldığını göstermiştir. Sol görüşlü medya organlarında deizm, genellikle bireysel özgürlük ve laiklik değerleri ile ilişkilendirilmiştir. Sözcü ve Evrensel gibi medya organlarında deistler, geleneksel dini değerlere ve otoriteye karşı çıkan, bağımsız düşünen ve aydınlanmacı bireyler olarak sunulmuştur.

Sağ görüşlü medya organlarında ise deizm, genellikle ahlaki yozlaşma ve dinsizlik ile ilişkilendirilmiştir. Bu medya organlarında deistler, geleneksel dini değerleri reddeden, ahlaki açıdan zayıf ve toplum için tehlikeli bireyler olarak sunulmuştur.

Araştırma sonuçları, medyanın din algısında önemli bir rol oynadığını ve deizme ilişkin algıların medya tarafından şekillendirilebileceğini göstermiştir. Sol ve sağ görüşlü medya organlarının farklı ideolojik çerçeveleri, deizm ile ilgili farklı görüşlere yol açmaktadır. Bu durum, deizm hakkındaki kamuoyunun bilgisini ve tutumunu etkileyebilir. Sonuç olarak medya, deizm algısında önemli bir rol oynamaktadır. Farklı görüşlü medya organları deizmi farklı çerçevelerde ele almaktadır. Bu farklı çerçeveler, deizm hakkındaki kamuoyunun bilgisini ve tutumunu etkileyebilir. Bu kapsamda medyanın deizme ilişkin farklı yazılarını ve bu yazıların kamuoyu üzerindeki etkilerini inceleyen daha fazla araştırmalara ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

ADIGÜZEL, Yusuf. (2001). Kitle Toplumunun Açmazları Kültür Endüstrisi, İstanbul: Şehir Yayınları.

ALP, Talha Hakan (2021). Deist değilim, kararsızım ve arayıştayım. <https://www.medyafaresi.com/haber/ilahiyatci-talha-hakan-alp-deist-degilim-kararsizim-ve-arayistayim/958682>, Erişim Tarihi: 05.06.2024.

ALTUNIŞIK, “Mehmet Akif (2019). Main Beliefs of Deism Considering the First Deists”, Journal of Academic Research in Religious Sciences, C:19, S:2, s.615-642.

ARSLAN, Mustafa (2016). Kitle İletişim Araçları, Medya ve Din İlişkisi Üzerine, Birey ve Toplum, 6(11), s.5-25.

ARSLANTÜRK, Zeki ve AMMAN, M. Tayfun (2000). Sosyoloji, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

BARKER, Meg-John (2007). Doing A Literature Review, New York: Sage.

BAŞÇI, Vahdettin (2018). "Deizm Kavramı ve Ortaya Çıkardığı Problemler", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(1), s.33-40.

BOWEN, A. Glenn (2009). Analyzing Qualitative Data: Qualitative Research In Practice. New York: Sage.

BÜLBÜL, A. Rıdvan (2001). İletişim ve Etik. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.

CRESWELL, W. John (2009). Research Design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. New York: Sage.

CUMHURİYET GAZETESİ (2018 Nisan 20). Muhafazakâr Gençler Deizm Ateizm ve Agnostizme Nasıl Kaydıklarını Anlattı. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/muhafazakar-gencler-deizm-ateizm-ve-agnostizme-nasil-kaydiklarini-anlatti-961529>. Erişim Tarihi: 05.06.2024.

CUMHURİYET GAZETESİ (2019 Ekim 22). Deizm dünyada niçin yükseliyor? 5 Haziran 2024 tarihinde <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/olaylar-ve-gorusler/deizm-dunyada-nicin-yukseliyor-1709258> Erişim Tarihi: 05.06.2024.

CUMHURİYET GAZETESİ (2024 Şubat 01). Deizm: Tanrı'ya İnanç Olmadan Yaşamak Mümkün Mü? <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ilahiyat-mezunu-felsefeci-profesör-deizmin-dinsiz-tanri-inanci-yayginlasmasi-normal-812782>, Erişim Tarihi: 05.06.2024.

ÇAMDERELİ, Mete; DOĞAN, Betül Onay; ve ŞENER, Nihal Kocabay (2014). Medya ve Din. İstanbul: Köprü Kitap.

ÇOBAN, Savaş (2013). Hegemonya Aracı ve İdeolojik Aygıt Olarak Medya. İstanbul: Parşömen Yayıncılık.

DENZIN, K. Norman ve LINCOLN, S. Yvonna (2005). The Handbook Of Qualitative Research. New York: Sage.

DİLLİ, Yasemin Çelebi (2023). "Deizme Eğilim Bağlamında Dindarların Din Dili ve Medya Kullanımı İlişkisi, 15-21 Yaş Aralığı Lise ve Üniversite Öğrencileri Örneği", Usul İslam Araştırmaları Dergisi, C: 39, S: 39, s.59-79

DURKHEIM, Emile (2005). Dini Hayatın İlkel Biçimlemri, (Çev: Fuat Aydm), İstanbul: Ataç Yay.

EVRENSEL GAZETESİ (2018 Nisan 10). Tek Adam Rejimi Saflarında Bir Çözülme İşaretidir. <https://www.evrensel.net/yazi/81235/deizm-tek-adam-rejimi-saflarinda-bir-cozulme-isaretidir>. Erişim Tarihi: 05.06.2024.

GAZETE DUVAR (2022 Nisan 20). Tanrı Anlayışı ve Deizm Üzerine. <https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2019/08/02/tanri-anlayisi-ve-deizm-uzerine> Erişim Tarihi: 05.06.2024.

HÜRRİYET GAZETESİ (2020, Mart 09). Deizm Nedir? Deist Ne Demektir? <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/deizm-nedir-deist-ne-demek-41464853>, Erişim Tarihi: 05.06.2024.

HÜRRİYET GAZETESİ (2020, Aralık 26). Deizm, Yılbaşı, İçki, Diyanet Falan <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ahmet-hakan/deizm-yilbasi-icki-diyanet-falan-41698716> Erişim Tarihi: 05.06.2024.

İNAN, Mesut (2013). “Lise Öğrencilerinin Medya-Din İlişkisi Algıları”, Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (1), s.121-146

KIRMAN, Mehmet Ali (2004). “Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Yeni Dini Cemaatler”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 1(2), s.61-77.

LOCKE, John (2004). Essay Concerning Human Understanding: Knowledge and Opinion, (Ed. Jonathan Bennett) 4/277 içinde Chapter iv: The reality of knowledge (216-221).

MCLUHAN, Marshall; FIORE, Quentin ve AGEL, Jerome (2001). The Medium Is The Massage: An Inventory Of Effects. Richmond: Gingko Press.

MENEKŞE, Aslı ve TÜRCAN, Galip (2022). Deistlerin Vahiy Karşıtlığı-Muhammed Abduh’un Vahiy/Nübüvvet Anlayışı ve Modern Kelamî Yaklaşımlar Üzerine Bir Değerlendirme. Tevilat 3(2), s.231-256.

MERRIAM, B. Saharan (2009). Qualitative Rresearch In Practice: Strategies For Success. New York: Jossey-Bass.

MİLLÎ GAZETE (2021 Ocak 22). Deizm, Ateizmin Korkak Halidir. <https://www.milligazete.com.tr/makale/6147704/siyami-akyel/deizm-ateizmin-korkak-halidir>, Erişim Tarihi: 05.06.2024.

ÖZDİKER, Cengiz (2006). Türkiye’de Medyanın Düzenlenmesi ve Denetlenmesi Bakımından Gelişmeler. www.medyakronik.com/akademi/makaleler/makaleler36.htm. Erişim Tarihi: 05.06.2024.

ÖZTÜRK, Mustafa (2017, Nisan 15). Deizmin Ayak Sesleri. Karar. <https://www.karar.com/yazarlar/mustafa-ozturk/deizmin-ayak-sesleri-3777>, Erişim Tarihi: 05.06.2024.

PAINE, Thomas (2004). The Ages of Reason, (Ed. Moncure D. Conway), Amerika: Dover Publishing, 39.

SAUNDERS, N. K. Mark; LEWIS, Philip ve THORNHILL, Adrian (2018). Research Methods For Business Students. New York: Pearson.

SORULARLA İSLAMİYET (2023 Kasım 15). Tanrı Olmadan Ahlaklı Olunmaz Mı? <https://sorularlaislamiyet.com/tanri-olmadan-ahlakli-olunamaz-mi/> Erişim Tarihi: 05.06.2024.

SÖZCÜ GAZETESİ (2018, Mayıs 30). Deizm Anlayışı Yükseliyor. <https://www.sozcu.com.tr/deizm-anlayisi-yukseliyor-wp2438195>, Erişim Tarihi: 05.06.2024.

TİMUÇİN, Afşar (2004). Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Bulut Yayınları.

USTA, Kağan Mehmet (2005). İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından İznik’in Değerlendirilmesi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

WOOD, A. Linda ve KROGER O. Rolf (2000). Doing Discourse Analysis: Methods For Studying Action In Talk and Text. New Delhi: Sage

YENİ AKİT GAZETESİ (2018 Nisan 12). Çok Konuşulan Deizm Nedir? Deist Kime Denir? <https://www.yeniakit.com.tr/haber/cok-konusulan-deizm-nedir-deist-kime-denir-447873.html> Erişim Tarihi: 05.06.2024.

- YENİ AKİT GAZETESİ (2022 Mayıs 09). İlmî ve Fikrî Araştırmalar Merkezi (İFAM) Başkanı İhsan Şenocak, Müslüman Ailelerin Çocukları Deist Oluyor Sözünün Tamamen Yalan Olduğunu Vurguladı. <https://www.yeniakit.com.tr/haber/senocak-deizm-imanimiza-bulasmis-bir-virustur-1654231.html> Erişim Tarihi: 05.06.2024.
- YENİ AKİT GAZETESİ (2022 Temmuz 20). Yeni Dinler Geliyor. <https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/abdurrahman-dilipak/yeni-dinler-geliyor-39654.html>. Erişim Tarihi: 05.06.2024.
- YENİ ASYA GAZETESİ (2024 Haziran 03). Deizm, Gençlerin İmanını Sarstı. https://www.yeniasya.com.tr/roportaj/deizm-genclerin-imanini-sarsti_461838, Erişim Tarihi: 05.06.2024.
- YENİ ŞAFAK GAZETESİ (2018 Nisan 08). Milli Gazete Yazarı: Nihilizm ve Deizm İle Gençlerimiz, Feminizm İle Hanımlarımız, Laiklikle İnançlarımız Abluka Altına Alınmış Durumda. <https://www.yeniakit.com.tr/haber/milli-gazete-yazari-nihilizm-ve-deizm-ile-genclerimiz-feminizm-ile-hanimlarimiz-laiklikle-inanclarimiz-abluka-altina-alinmis-durumda-1857628.html>, Erişim Tarihi: 05.06.2024.
- YENİ ŞAFAK GAZETESİ (2018 Nisan 08). İki Büyük Tehlike: Deizm ve Ateizm Dalgası. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/yusuf-kaplan/iki-buyuk-tehlike-deizm-ve-ateizm-dalgasi-2045168>, Erişim Tarihi: 05.06.2024.
- YENİ ŞAFAK GAZETESİ (2018 Nisan 09). Deizmin Kökleri ve Nasıl Önlenebileceği... <https://www.yenisafak.com/yazarlar/yusuf-kaplan/deizmin-kokleri-ve-nasil-onlenebilecegi-2045184>, Erişim Tarihi: 05.06.2024.
- YENİ ŞAFAK GAZETESİ (2023 Aralık 06). Genç Kuşakları Yitirirsek, Ülke Elimizden Gider... <https://www.yenisafak.com/yazarlar/yusuf-kaplan/genckusaklari-yitirirsek-ulke-elimizden-gider-4572598>, Erişim Tarihi: 05.06.2024.

Yazarın çalışmaya katkısı tek başınadır.

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.